

«Ա. Դ. Սախարովի անվան մարդու իրավունքների պաշտպանության հայկական կենտրոն» հասարակական կազմակերպություն

ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

2021-2025թթ.

Նախաբան

Սույն ռազմավարական ծրագիրը (այսուհետ՝ Ծրագիր) «Ա. Դ. Սախարովի անվան մարդու իրավունքների պաշտպանության հայկական կենտրոն» հասարակական կազմակերպության (այսուհետ՝ Սախարովի կենտրոն) գործունեությունը կարգավորող ծրագրային փաստաթուղթ է, որը մշակում են կազմակերպության հիմնական աշխատակիցները և ժողովի հաստատման է ներկայացվում հինգ տարին մեկ անգամ:

Սույն Ծրագիրը հիմնված է համամարդկային արժեքների սկզբունքների վրա, որոնք ամրագրված են մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության միջազգային փաստաթղթերում, ՀՀ Սահմանադրության մեջ և իրավական այլ ակտերում: Ծրագիրը մշակելիս հաշվի են առնվել Սախարովի կենտրոնի՝ 2020թ. արտաքին գնահատման եզրակացություններն ու առաջարկությունները:

Ահիկալվում է, որ սույն Ծրագիրը պետք է լինի գործնական և արդիական, ինչը հնարավորություն կտա Սախարովի կենտրոնին անաչառաբեկ ՀՀ գործող օրենսդրության շրջանակում ժամանակին արձագանքել Հայաստանի Հանրապետության հասարակական կյանքի իրավիճակային մարտահրավերներին՝ միաժամանակ պաշտպանելով մարդու իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները:

Սախարովի կենտրոնն անկախ հասարակական միավորում է, որն ունի ոչ առևտրային կազմակերպության կարգավիճակ: Սախարովի կենտրոնը, որը հանդիսանում է «Ա. Դ. Սախարովի անվան առաջընթացի, մարդու իրավունքների պաշտպանության և զբաղմունքի հայկական ֆոնդի» իրավահաջորդը, հիմնադրվել է 1990 թ. հոկտեմբերի 9-ին: Այն գործում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում, ունի երեք մասնաճյուղ՝ Շիրակի (1996թ.), Գեղարքունիքի (1997թ.) և Սյունիքի (1997թ.) մարզերում՝ համապատասխանաբար Գյումրի, Գավառ և Գորիս քաղաքներում: Կազմակերպությունն ինֆորմացիոն է որոշում իր կազմակերպական կառուցվածքը, գործունեության առարկան, նպատակները և ձևերը: Կազմակերպությունը գործում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության, օրենքների, նորմատիվ իրավական այլ ակտերի, Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի և իր կանոնադրության հիման վրա:

Առաքելությունը

Սախարովի կենտրոնի առաքելությունը Հայաստանի Հանրապետությունում մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանությունն ու ժողովրդավարական համակարգի զարգացման խթանումն է:

Սկզբունքները

Կազմակերպության գործունեության սկզբունքներն են օրինականությունը, խտրականության բացառումը, բարեխղճությունը, անգիմության կամավորությունը, անդամների շահերի ընդհանրությունը, ինֆնակառավարումը, հաշվետվողականությունը:

Գործունեության նպատակները

- Նպաստել մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության ապահովմանը:
- Նպաստել քաղաքացիական հասարակության կառույցների կարողությունների հզորացմանը:
- Նպաստել որոշումների ընդունման և հանրային կառավարման վերահսկողության գործընթացներին հասարակության մասնակցության ապահովմանը:
- Նպաստել բնակչության իրավագիտակցության, իրավական մշակույթի և ընկալման մակարդակի բարձրացմանը:
- Ցուցաբերել իրավաբանական անվճար ծառայություններ:
- Աջակցել հանրապետությունում արդար ու թափանցիկ ընտրությունների անցկացմանը և ընտրական ինստիտուտի կայացմանը, այդ նպատակով իրականացնել ընտրությունների և հանրաքվեների նկատմամբ հասարակական վերահսկողություն, այդ թվում դիտորդական առաքելություն:

- Անցկացնել պետական և տեղական ինֆրակառավարման մարմինների գործունեության և նրանց կողմից իրականացվող ծրագրերի, ինչպես նաև հասարակական-ֆազաֆական, սոցիալ-տնտեսական, կրթամշակութային և բնապահպանական ոլորտներում ուսումնասիրություններ, մշտադիտարկում ու գնահատում:
- Մասնակցել Հայաստանի Հանրապետությունում մարդու իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ օրենքների և իրավական այլ ակտերի ստեղծման աշխատանքներին և հանրային ֆինանսավարկումներին:
- Իրականացնել կազմակերպության նպատակներին համապատասխան և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ չարգելված այլ գործունեություն:

Կազմակերպության կառուցվածք

- Բարձրագույն մարմինը՝ ժողովը, հաստատում է կազմակերպության ռազմավարական ծրագիրը, էթիկ կազմակերպությունը նախատեսում է ունենալ ռազմավարություն:
- Գործադիր մարմինը՝ տնօրենը, մասնակցում է ռազմավարական ծրագրի մշակմանը և ապահովում է ժողովի ու խորհրդի կողմից ընդունված որոշումների կատարում:
- Կոլեգիալ կառավարման մարմինը՝ խորհուրդը, մասնակցում է ռազմավարական ծրագրի մշակմանը և ներկայացնում է այն ժողովի հաստատմանը, ինչպես նաև անմիջականորեն մասնակցում է այդ ծրագրի իրականացմանն ուղղված բոլոր գործընթացներին:

Գործունեության հիմնական ուղղությունները

1. Մարդու իրավունքների պաշտպանություն
2. Կրթական աշխատանք՝ միտված ֆազաֆացիական հասարակության հզորացմանը
3. Մշտադիտարկում և շահերի պաշտպանություն
4. Հետազոտական-վերլուծական աշխատանք
5. Ռեսուրս-կենտրոնի ծառայություններ

Գործունեության վերոնշյալ բոլոր տեսակները փոխկապակցված են և ենթադրում են մարդու իրավունքների պաշտպանություն անհատական և ազգային մակարդակներում, մարդու ֆազաֆացիական ինֆրագիտակցության բարձրացում, ֆազաֆացիական հասարակության դերակատարության մեծացում համայնֆային, մարգային և ազգային մակարդակներում:

Արժեքները

Սախարովի կենտրոնի արժեքները կարելի է դիտարկել երկու տեսանկյունից՝

- ներքին արժեքներ, որոնք ուժեղացնում են հասարակական կազմակերպության ներուժը իր կանոնադրական նպատակներնարդյունավետ իրականացնելու համար,
- արտաքին արժեքներ, որոնք նպաստում են ՀՀ հասարակական կյանքի ժողովրդավարացմանը և իրավունքների գերակայությանը:

Ներքին արժեքներն են.

- կազմակերպության ազաֆազաֆական բնույթը,
- աշխատողների պրոֆեսիոնալիզմի շարունակական կատարելագործումը,
- կարգապահության և պատասխանատվության բարձր մակարդակը,
- Հայաստանում ծագող մարտահրավերներին արագ արձագանքումը,
- անհանդուրժողական վերաբերմունք՝ հանրային կյանքում ցանկացած խտրականության նկատմամբ:

Արտաքին արժեքներն են.

- մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության միջազգային նորմերի գերակայությունը,
- ՀՀ Սահմանադրության և ազգային օրենսդրության գերակայությունը,

- օրենքի առջև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց հավասարությունը,
- անկախությունը՝ արտաքին և ներքին ազդեցություններից:

Սախարովի կենտրոնն անկախ է ֆազաբանական և այլ ազդեցություններից, իր գործունեության մեջ անաչառ է և պատասխանատու կատարած աշխատանքի արդյունքների համար:

2. Արտաքին միջավայրի վերաբերյալ (անվտանգություն, ֆազաբանական, հասարակական-ֆազաբանական, սոցիալ-տնտեսական, կրթամշակութային, բնապահպանական-առողջապահական, այլ)

Հայաստանի Հանրապետությունը 2020թ.բախտից 2 լուրջ ճգնաժամի՝ Covid-19 համավարակի և ադրբեջանական ռազմական ագրեսիայի, որոնք թուլացրին երկրի տնտեսությունը և ֆազաբանական անկայունության պատճառ դարձան: Համավարակի տարածումը կանխելու նպատակով արտակարգ դրություն հայտարարվեց դրանից բխող սահմանափակումներով: Կառավարությունն իրավիճակը շտեյլու համար նախաձեռնեց աջակցության 22 ծրագրեր, որոնց մի մասն ուղղված էր աշխատողների, իսկ մյուսները՝ գործատուների աջակցությանը: Ակնհայտորեն Կառավարության ծրագրերը համաճարակի տնտեսական և սոցիալական հետևանքների չեզոքացմանը ֆիշ են նպաստել: Բազմաթիվ են աշխատողների իրավունքների խախտման դեպքերը: Վատ է պաշտպանված սոցիալական ապահովության իրավունքը: Սոցիալական վիճակի շարունակական վատթարացմանը նպաստում են նաև մասնավոր փոխանցումների և հարկային եկամուտների շեշտակի նվազումը, գործազրկության էական ավելացումը, աշխատատեղերի կրճատումը, բնակչության եկամուտների անկումը:

2020թ. սեպտեմբերի 27-ին Ադրբեջանը Թուրքիայի բացահայտ աջակցությամբ և վարձկան ահաբեկիչների ներգրավմամբ նախահարձակ եղավ արցախ-ադրբեջանական շփման գծի ողջ երկայնքով, ինչպես նաև հայ-ադրբեջանական շփման գծի որոշ հատվածներում: Պատերազմը տևեց 44 օր՝ մինչև նոյեմբերի 9-ը: 1988թ. սկսած՝ վերջին էսկալացիան անհնարաբար լին էր: Ադրբեջանական կողմը համագործակցել է «Իսլամական պետություն» ահաբեկչական կազմակերպության հետ, և առնվազն 300 սիրիացի իսլամիստ մասնակցել է ռազմական գործողություններին: Համաձայն նոյեմբերի 9-ին կնքված հրադադարի համաձայնագրի՝ Արցախի Հանրապետության տարածքի մեծ մասը հանձնվում է Ադրբեջանի վերահսկողությանը, ներառյալ Շուշի, Քարվաճառ և Հադրուք ֆազաբանները, իսկ Արցախի Հանրապետության սահմանների վերահսկողությունն ապահովում են ռուս խաղաղապահները: Մարտական գործողությունների ընթացքում գոհվել են հազարավոր զինվորականներ, խաղաղ բնակիչներ, այդ թվում՝ երեխաներ, վիրավորվել է տասը հազարից ավելի մարդ: Ներկայումս հայկական կողմն ունի բազմաթիվ անհայտ կորածներ և մոտ 200 գերեզմաններ: Ադրբեջանական կողմը շարունակական հարվածներ է հասցրել ֆազաբանական ենթակառուցվածքներին Ստեփանակերտում, Շուշիում, Արցախի այլ ֆազաբաններում՝ թիրախավորելով բնակելի տները, հիվանդանոցները, դպրոցներն ու մանկապարտեզները: Ադրբեջանական կողմից կիրառվել են արգելված կասետային արկեր, ֆինիական զինատեսակներ, մասնավորապես բնապահպանական աղետ առաջացնող ֆոսֆորային զինատեսակներ, որոնք արգելված են ՄԱԿ-ի համապատասխան կոնվենցիաներով: Պատերազմի մեկնարկից հետո Արցախի Հանրապետության ավելի քան 90,000 բնակիչ մնում էր Հայաստանում: Ըստ ՀՀ կառավարության պաշտոնական աղբյուրների՝ այժմ Արցախի Հանրապետության 30,000 բնակիչ շարունակում է բնակվել Հայաստանում, քանի որ Շուշիում, Հադրուքում, Քարվաճառում գտնվող հրաց բնակավայրերը և մեծ թվով գյուղական համայնքներ Ադրբեջանը գրավել է: Տեղահանվածների թիվը հատկապես մեծ է Երևանում, Գեղարքունիքում, Սյունիքում ու Երևանում:

Համավարակի ընթացքում հայտարարված արտակարգ իրավիճակը և պատերազմի ժամանակ սահմանված ռազմական դրությունն ընդհանուր առմամբ հանգեցրին մարդու իրավունքների և հանրային ազատությունների նշանակալի սահմանափակումների, ներառյալ խոսքի ազատության, հավաքների ազատության և տեղեկատվության հասանելիության իրավունքները: 2020թ. համախառն ներքին արդյունքները նվազեց մոտ 7,2 %-ով:

Հայաստանում տարիներ շարունակ կուտակված խնդիրները հանգեցրել են հասարակության մեջ անպաշտպանվածության և անորոշության զգացման առաջացմանը, որին գումարվում են օրենսդրության անկատարությունն ու հակասությունները, որոշումների կայացման կենտրոնացված համակարգը, հաշվետվողականության մեխանիզմների անկատարությունը, դատական համակարգի անկախության պակասը, հասարակության իրազեկության ցածր մակարդակը, անհանդուրժողականության և ատելության խոսքի անը, ազատ և անկախ ԶԼՄ-ների տարածքի կրճատումը, միջոցառումների համագործակցության թույլ մակարդակը, իշխանությունների և ֆազաբանության միջև երկխոսության բացակայությունը, գործող իշխանության պոպուլիստական ներքին ֆազաբանությունը, հասարակության մեջ ատելության և թեմանակի սերմանումը, հասարակության պառակտումը, հասարակության կողմից ֆազաբանության կառուցման

դերակատարության երկակի ընկալումը, պետական կառույցների ոչ հրապարակային և ոչ հաշվետու աշխատանքը, պետական ֆաղափականության հիման վրա ֆաղափացիական հասարակության դերի նվազումը, ցածր աշխատավարձերը, գործազրկությունը, արտագաղթը, ժողովրդագրական ցուցանիշների անկումը:

Անցած մի քանի տարիներին շատ ՔՀԿ-ներ ներգրավվել են ֆաղափական գործընթացներում երկու կողմերից՝ Կառավարությունից և ընդդիմությունից («Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀԿ օրենքի համաձայն ՔՀԿ-ները պետք է լինեն ոչ ֆաղափական), նրանք ակտիվորեն արտահայտել են իրենց ֆաղափական հայացքները հանրահավաքներում, հանրային բնագավառներում, զանգվածային և սոցիալական լրատվամիջոցներում: Մյուս կողմից ֆաղափացիական հասարակության շատ ակտիվիստներ դարձել են խորհրդարանի, Կառավարության, տարածֆային կառավարման մաս: ՔՀԿ-ների շահերի պաշտպանության և ջատագովության ոլորտում հետընթաց կա:

Այս իրավիճակում Սախարովի կենտրոնը շարունակում է մնալ ապաֆաղափական՝ հիմնված մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության վրա: Այն գործում է բացառապես իրազեկության բարձրացման, ֆաղափացիական հասարակության հզորացման, որոշում կայացնողներին հաշվետու և թափանցիկ պահելու, կայացվող որոշումների վրա ազդելու, մարդու իրավունքները վերականգնելու և պաշտպանելու ոլորտում:

2018թ. խորհրդարանական արտահերթ ընտրությունների և հետագա զարգացումների արդյունքում Հայաստանը չի դարձել խորհրդարանական երկիր, Ազգային ժողովը չի դարձել լիարժեք հակակշիռ գործադիր իշխանությանը: Հայաստանում հետզհետե ձևավորվում է ուժի և որոշումների կայացման միահեծան համակարգ: Տեղական ինքնակառավարումը շարունակում է մնալ որպես Կառավարության կցորդ:

Հայաստանում առկա են բնապահպանական խնդիրներ: Վերջին տարիներին Սևանա լճի էկոհամակարգում ֆահրացման պրոցեսներն ակտիվացել են՝ պայմանավորված լճի աղտոտվածությամբ, նաև ջրառով, ռեկրեացիոն գոտու ոչ միշտ օգտագործմամբ, կոյուղաջրերի առկայությամբ: Գիտական տարբեր ուսումնասիրությունների համաձայն մինչև 2050 թ. Հայաստանի ջրային պաշարները կնվազեն 20-25 %-ով՝ կազմած կլիմայի տաքացման և տեղումների փոփոխության հետևանքով: Իսկ մինչև 2030 թ. ակնկալվում է մինչև 9 %-ով ջրի փոփոխության նվազում: Հայաստանի հարթավայրային տարածքներում առկա է հողերի աղակալման և անապատացման վտանգ: Աղբահանությունը, կոշտ և հեղուկ թափոնների կառավարումը նույնպես լրջագույն խնդիրներ են: Երևանի կահաջապատ տարածքների վրա շինարարության ծավալումը շարունակվում է:

3. Ներքին միջավայրի վերուժություն

Ուժեղ կողմերի ամփոփագիր

Սախարովի կենտրոնը աշխատում է մի քանի տասնամյակ և ունի «մենքոր կազմակերպության» համբավ:

Սախարովի կենտրոնը ՀՀ հանրության կողմից ֆանաչված կազմակերպություն է և վայելում է իր շահառուների վստահությունը: Իր մասնագետների միջոցով ներկայացված է Երևանից դուրս, և Երևանի գրասենյակը ապահովում է կազմակերպության բնականոն գործունեությունը: Կազմակերպությունն ունի սոցիալապես խոցելի խմբերին օգնելու կողմնորոշում և փորձ: Սախարովի կենտրոնը հիշում է մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության և ֆաղափացիական հասարակության զարգացման գործում:

Սախարովի կենտրոնը ծավալում է արդյունավետ համագործակցություն տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ:

Կազմակերպությունը պատրաստակամ է համայնֆային խմբերին և կազմակերպություններին իրավաբանական և կառավարման խորհրդատվությունների հարցում:

Շահառուների անհատական դիմումների ուսումնասիրության արդյունքում Սախարովի կենտրոնը կարողանում է մեկ շահառուի գործում տեսնել ընդհանրականը և վերհանել Հայաստանում առկա հիմնախնդիրները, ինչպես նաև ֆայլեր ձեռնարկել դրանց լուծման ուղղությամբ:

Սախարովի կենտրոնն ունի նվիրված, հավատարիմ և արհեստավարժ աշխատակազմ, որը վայելում է իր շահառուների հարգանքը: Սախարովի կենտրոնին հաջողվում է նաև ձևավորել կամավորների խմբեր, որոնք ոչ միայն փորձ են ձեռք բերում, այլ նաև օգնում են կազմակերպությանը իր գործունեության ազդեցության տարածման հարցում:

Սախարովի կենտրոնի ներկայությունը մարզերում՝ իր մասնաճյուղերի միջոցով, հնարավորություն է տալիս ակտիվացնել համայնքի հասարակական կյանքը, վեր հանել տարբեր մարզերի կարիքները և օգնել շահագրգիռ հանրությանը ակտիվ մասնակցություն ցուցաբերել դրանց լուծման ուղղությամբ:

Սախարովի կենտրոնը ստեղծել է համագործակցության ուժեղ և արդյունավետ կապեր տեղական և ազգային մակարդակում:

Սախարովի կենտրոնն ունի կառավարման հստակ համակարգ, գործունեության մեջ թափանցիկ է և հաշվետու ոչ միայն իր աշխատակազմի, այլ նաև շահառուների առջև:

Տարածաշրջանային մասնաճյուղերի շեղումները բնակչության լայն խավերի համար մատչելի է: Սախարովի կենտրոնի համար բնութագրական է գործունեության ապակենտրոնացումը (մեծ քաղաքներից դեպի փոքր քաղաքներ ու գյուղական բնակավայրեր):

Թույլ կողմերի ամփոփագիր

Սախարովի կենտրոնն ունի միջազգային սահմանափակ կապեր, որի պատճառով չի օգտագործում արժեքավոր հնարավորություններ՝ փոխադարձ աջակցություն, գաղափարների փոխանակում, համաֆինանսավորում և ընդհանուր համախմբվածություն: Դա հատկապես կարևոր է իրավապաշտպան կազմակերպությունների համար, որոնք, պահպանելով սկզբունքայնությունը, չեն դիմում պետական դրամաձեռնարկների իրենց անկախությունը պահպանելու համար: Անբավարար են իրավապաշտպան և քաղաքացիական հասարակության հզորացման բաղադրիչների մոտարկումները, փոխներթափանցման և փոխլրացման արդյունավետ մեխանիզմները:

Գրասենյակային հիմնական տարածք չունենալը որոշակիորեն խոչընդոտում է օգտվելու ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելու հնարավորությունից:

Երկար տարիներ մեկ դռնի հետ աշխատանքը սահմանափակում է կազմակերպության՝ ավելի մեծ ազդեցություն ունենալու հնարավորությունները:

Հայաստանի հեռավոր և սահմանամերձ մարզերում դժվար է աշխատանքներում ներգրավել արհեստավարժ իրավաբանների:

Միջոցների հայթայթման ռազմավարական մոտեցումների բացակայության պատճառով կազմակերպությունն ունի նյութատեխնիկական միջոցների ոչ բավարար մակարդակ:

Սախարովի կենտրոնի աշխատակիցների աշխատավարձերը մրցունակ չեն պետական և գործարար ոլորտների աշխատավարձերի հետ:

4. Շահագրգիռ կողմերի հետ հարաբերությունները և համագործակցությունը

- ՀՀ ԱԺ, ԱԺ մշտական հանձնաժողովներ, պատգամավորներ
- ՀՀ կառավարություն, նախարարություններ
- Դատական համակարգ
- Տարածքային կառավարման մարմիններ, ՏԻՄ-եր
- Քաղաքացիական հասարակություն, ՋԼՄ, եկեղեցի
- Միջազգային դռնը կազմակերպություններ, զարգացման գործակալություններ
- Անհատ շահառուներ, թիրախ խմբեր, գործընկերներ
- Մասնավոր տիրույթ
- Կազմակերպության խորհուրդ, անդամներ, կամավորներ

Պետական կառույցների (ՀՀ ԱԺ, ԱԺ մշտական հանձնաժողովներ, պատգամավորներ, ՀՀ կառավարություն, նախարարություններ, դատական համակարգ, տարածքային կառավարման մարմիններ) հետ փոխհարաբերությունները հիմնականում միակողմանի են (տեղեկատվությունը համապատասխան կառույցների կողմից է, հասարակական վերահսկողության իրականացումը՝ ՔՀԿ-ների կողմից: Գործընկերության ինստիտուցիոնալ հարաբերությունները խիստ

եզակի են կամ ժամանակավոր (խորհուրդներ, հանձնաժողովներ): Խորհրդատվական ծառայություններն իրականացվում են միջնորդավորված:

Տեղական ինքնակառավարման համակարգում համայնքների միավորումը դեռևս մեծ արդյունքներ չի տվել. ավելի օտտ են միավորման չօգտագործված, քան օգտագործված ռեսուրսները: Կարելի է ասել, որ խոչընդոտում եղել է, միավորում՝ ոչ: Համայնքների սոցիալական կապիտալը չի չափվում և չի օգտագործվում, գարգացման կլաստերային մոտեցումներ չեն մշակվում: Միավորված համայնքներում ավագանիները դեռևս չեն կարողանում համարժեք լինել նոր ստեղծված իրավիճակին և լավագույն դեպքում ձգտում են լուծել այն բնակավայրի խնդիրը, որտեղից իրենք ընտրվել են:

Հայաստանում 2018թ. տեղի ունեցած «բավշյա հեղափոխությունից» առաջ հասարակական կազմակերպությունները հանրության շրջանում ընկալվում էին որպես քաղաքացիական հասարակության կարևորագույն և սկզբունքային դերակատարներ՝ ընդդիմախոս կեցվածքով: Սակայն այդ իրադարձություններից հետո քաղաքացիական կազմակերպությունները հայտնվեցին նոր ձևավորվող իշխանության թիմում՝ զբաղեցնելով տարբեր պաշտոններ:

ՔՀԿ-ների վրա ազդել են ընդհանուր հանրային բեռնացումը և քաղաքացիական լարված միջավայրը: ՔՀԿ-ներին օրենքով բույլատրված է ներգրավել ֆինանսական ռեսուրսներ ապրանքների և ծառայությունների մատուցման, ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացման, համայնքային և պետական մակարդակներում գնումների գործընթացներին մասնակցության, ֆոնդահայրայրման և արտաքին դոնորներից ֆինանսական միջոցների ստացման միջոցով, որոնք կարող են ուղղվել միայն կազմակերպության կանոնադրությամբ սահմանված նպատակների իրականացմանը: Սակայն ՔՀԿ-ները, մասնավորապես հասարակական կազմակերպությունները, անմիջական ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելիս հարկային արտոնություններից չեն օգտվում, քանի որ ՀՀ պետական հարկային քաղաքականությունը միատեսակ է, հասարակական կազմակերպությունները հավասարեցված են շահույթ հետապնդող կազմակերպություններին և հարկվում են միատեսակ, ինչն էլ խոչընդոտում է կամ ետ է պահում հասարակական կազմակերպություններին օգտվել օրենքով իրենց տրված այդ իրավունքից:

2020թ. մարտին ՀՀ ԱԺ-ն ընդունեց «Հասարակական կազմակերպությունների մասին ՀՀ օրենքի» փոփոխությունները, ըստ որոնց՝ բոլոր ՀԿ-ների համար սահմանվեց տարեկան հաշվետվությունների ներկայացման պահանջ՝ դրանով հավասարեցնելով ՀԿ-ների և հիմնադրամների հաշվետվությունների ներկայացման պահանջները: Սահմանվել է նաև հանրային աղբյուրներից ստացվող միջոցների համար պարտադիր ֆինանսական աուդիտի պահանջ:

5. Շահառուների հետ հարաբերությունները

Ըստ կանոնադրության՝ կազմակերպությունը սոցիալական և խոցելի գրեթե բոլոր խմբերին ներառել է իր կողմից տրվող աջակցության հասցեատերերի կազմում՝ դրանով ապահովելով ռազմավարական գործընթացներում արժեքների արտացոլումը և սոցիալական պատասխանատվության հանձնառության իրականացումը:

Շահառուներն են.

- բնակչության սոցիալապես անապահով քաղաքացիները,
- կենսաբոցակառուները,
- հաշմանդամություն ունեցող անձինք,
- փախստականները, փախստականի կարգավիճակ և ժամանակավոր ապաստան հայցող անձինք,
- օտարերկրյա պետությունների քաղաքացիները,
- գաղթյալներն ու ներքին տեղահանվածները,
- բնական և մարդածին աղետների գոտու բնակիչները,
- զինծառայողներն ու նրանց ընտանիքի անդամները,
- սահմանափակ գործունակ և անգործունակ ճանաչված անձինք,
- թրաֆիկինգի և բռնության ենթարկված անձինք,
- երեխաները, երիտասարդները,

- հասարակական միավորումների ու հիմնադրամների անդամներն ու շահառուները,
- անհատ ձեռնարկատերերն ու իրավաբանական անձինք,
- ֆազաբացիական նախաձեռնող խմբերը,
- Արցախից բռնի տեղահանված և Հայաստանում ժամանակավորապես կամ մշտապես բնակություն հաստատած անձինք:

6. Հիմնական դիրքերը

Անվտանգային խնդիրներ, հասարակության մեջ անպատասխանվածության և անորոշության զգացում

- Օրենսդրության անկատարությունն ու հակասությունները
- Որոշումների կայացման կենտրոնացված համակարգը
- Հաշվետվողականության մեխանիզմների անկատարությունը
- Դատական համակարգի անկախության պակասը
- Հասարակության իրազեկության ցածր մակարդակը
- Անհանդուրժողականության և ատելության խոսքի աճը, հասարակության պառակտումը
- Ազատ և անկախ ԶԼՄ-ների տարածքի կրճատումը
- Միջոխրության համագործակցության թույլ մակարդակը
- Իշխանությունների և ֆազիսարկության միջև երկխոսության թույլ մակարդակը
- Գործող իշխանության կողմից իրականացվող պոպուլիստական ներքին ֆազիսականությունը
- Փաղիսարկության կառույցների դերակատարության երկակի ընկալումը հասարակության կողմից
- Պետական կառույցների կողմից ոչ հրապարակային և ոչ հաշվետու աշխատանքը
- Պետական ֆազիսականության վրա ֆազիսացիական հասարակության դերի նվազումը

7. Ռազմավարական նպատակ

Ապահովել մարդու իրավունքների պաշտպանությունը Հայաստանի Հանրապետությունում ֆազիսացիական հասարակության կառույցների ներուժի և կարողությունների հզորացման ու նրանց ջանքերի համախմբման ճանապարհով:

1. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանություն

Մարդու իրավունքների պաշտպանությունն իրականացվում է կազմակերպության հիմնական շահառու խմբերի համար անհատական և խմբային, առկա, արտագնա և առցանց անվճար եղանակներով: Իրավունքների պաշտպանության հիմնական ձևերն են խորհրդատվությունները, իրավական թեմաներով հուշաթերթերը, իրավաբանական վերլուծությունները, զեկույցները, դիմումները, հայտարարությունները, ելույթները, հաշվետվությունները, հոդվածները և այլն:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության արդյունավետ գործողություններ.

- պաշտպանել մարդու իրավունքները և հիմնարար ազատությունները՝ ուշադրություն դարձնելով երեխաների իրավունքներին, կրթության, առողջապահության և բարեկեցության խնդիրներին,
- մարզերում կարիքների գնահատմամբ և հետազոտական փոքր ծրագրերի իրականացմամբ շարունակել իրազեկության բարձրացմանն ուղղված գործողությունները, որոնք ներառում են իրավական իրազեկության բարձրացում և ֆազիսացիական ակտիվություն,
- աջակցել օրինաստեղծ գործունեությանը. ավելի ակտիվ մասնակցություն ունենալ օրենսդրական ակտերի, հայեցակարգերի, ծրագրերի մշակման գործընթացում՝ օգտագործելով շահերի պաշտպանության ներքևից եկող նախաձեռնությունները,
- ավելի ինտենսիվ դարձնել Ազգային ժողովի, Կառավարության, առանձին նախարարությունների հետ աշխատանքները,
- համագործակցել Մարդու իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտի, փաստաբանների, հանրային պաշտպանի գրասենյակի հետ,
- ներգրավել փաստաբանների և շահերի պաշտպանների վճարունակ շահառուների խորհրդատվության և փաստաբանական աջակցության գործերում,
- կիրառել առցանց և/կամ արտագնա իրավաբանական խորհրդատվության ծառայություններ՝ ապահովելով կազմակերպության հասանելիությունը հեռավոր և սահմանամերձ համայնքներում բնակվող մարզկանց համար,

- ուսումնասիրել իրավապատկան, ոչ կառավարական կառույցների միջազգային փորձը այն համակարգված կիրառելու համար:

2. Կրթական՝ ֆաղաֆացիական հասարակության հզորացում

Սախարովի կենտրոնի կրթական գործունեությունը հիմնականում իրագործվում է Փաղաֆացիական հասարակության դպրոցի և ռեսուրս կենտրոնի ծառայությունների միջոցով: Փաղաֆացիական հասարակության դպրոցի դասընթացները կազմակերպվում են հինգ հոսքերով.

- Կառավարման դասընթաց՝ սկսնակ ՔՀԿ-ների, նախաձեռնող խմբերի, համայնֆային երիտասարդական թիմերի համար:
- Մեդիագրագիտություն և ֆինադատական մտածողություն:
- Խորացված դասընթաց ՔՀԿ-ների համար. մոնիտորինգ և շահերի պաշտպանություն:
- «Ուսուցանողների ուսուցում» դասընթաց:
- Նախաիրական դասընթացներ՝ համայնֆային ֆորմալ և ոչ ֆորմալ առաջնորդների, ՏԻՄ-երի, կրթության համակարգի աշխատողների և սովորողների, համայնֆահեն ՔՀԿ-ների անդամների և կամավորների, շահագրգիռ անհատների համար:

Որպես Սախարովի կենտրոնի կրթական բաղադրիչի հավելյալ գործառույթներ՝ կիրառել հետևյալ գործողությունները.

- գործարկել հեռավար ուսուցման հարթակը և գործիքները, որոնք հնարավոր կդարձնեն այն մշտապես ունենալ և հասանելի դարձնել հեռավար համայնքներում բնակվող ավելի շատ մասնակիցների,
- կազմակերպել շարժական դասընթացներ, հանդիպումներ անցկացնել համայնքներում, առավելագույնս ապակենտրոնացնել դասընթացները, կազմակերպել ամառային և ձմեռային համաժամանակյա դարձնելով նաև հեռավոր համայնքների բնակիչներին,
- դասընթացներում ներառել մեդիագրագիտությունը, ներքիկտը, քվային անվտանգությունը, ֆինադատական մտածողությունը,
- ավելացնել կրտսերների համար մարդու իրավունքի դասընթացներ՝ խաղերի հիման վրա, որոնք ապահոված կլինեն համապատասխան գործիքակազմով:

3. Մշտադիտարկում և շահերի պաշտպանություն

Մշտադիտարկումը և շահերի պաշտպանությունը Սախարովի կենտրոնի հանրային մասնակցության և վերահսկողության, փոփոխությունների հասնելու, կենտրոնական, տարածֆային և տեղական իշխանություններին հաշվետու և թափանցիկ պահելու հիմնական գործիքներն են: Դրանք ներառում են մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության հիմնական ոլորտները, Սախարովի կենտրոնի շահառուների բոլոր խմբերին: Մշտադիտարկումները ծառայելու են ոչ միայն իրավիճակի նկարագրությանն ու ակտորաբանը, այլ նաև այն շահերուն՝ կիրառելով տարբեր գործիքներ՝ հանաչողական, օժանդակ, կանխարգելիչ, օրինաստեղծ և այլն:

Կիրառվելու են մշտադիտարկման՝ որպես հանրային շահերի պաշտպանությանն ուղղված գործողությունների հիմնական տեսակները՝ իրավական, հասարակական, տեղեկատվական-լուսավորական ներգործության և այլն:

Մշտադիտարկման և շահերի պաշտպանության գերակա թեմաները ներկայացվում են որպես ռազմավարական ծրագրի հավելված:

4. Հետազոտական-վերլուծական, ուսումնամեթոդական գործունեություն

Փաղաֆացիական հասարակության դպրոցի հետազոտական-վերլուծական և ուսումնամեթոդական կենտրոնը ծառայելու է որպես հետազոտական-վերլուծական, ֆաղաֆացիականությունների մեակման, ոչ ֆորմալ կրթության զարգացման յուրօրինակ կառույց: Գործելու է ֆաղաֆացիական հասարակության դպրոցին աղբյուրներ:

Կենտրոնն ունենալու է գործունեություն 4 հիմնական ուղղություն.

- ՀՀ տարածաբաժաններում ՔՀԿ-ների և համայնֆահեն կառույցների ու հիմնադրամների կայունության ուսումնասիրություն,

- փորձագիտական և հետազոտական գործունեության արդյունքների հիման վրա շահերի պաշտպանության ուղղվածությունների մշակումը՝ ՏԻՄ-երին, տարածքային և պետական կառավարման մարմիններին ներկայացնելու համար,
- կառուցողական երկխոսության ծավալումը՝ ՏԻՄ-ի և տարածքային կառավարման մարմիններին, ակադեմիական, կրթական և գործարար շրջանակներին հետ,
- ուսումնամեթոդական գործունեություն՝ ոչ ֆորմալ կրթության զարգացման համատեքստում:

Կենտրոնը հասկալի կարևորում է երիտասարդ հետազոտողների կարողությունների հզորացումը և համայնքներում՝ երիտասարդների շրջանում, ֆազաբացիական ակտիվության զարգացումը: Հետազոտական-վերլուծական և ուսումնամեթոդական կենտրոնը գործելու է Սախարովի կենտրոնի Շիրակի, Գեղարքունիքի և Սյունիքի մասնաճյուղերում: Կենտրոնը ձևավորելու է փորձագիտական խորհուրդներ:

5. Ռեսուրս-կենտրոնի ծառայություններ

Սախարովի կենտրոնի մասնաճյուղերը գործելու են որպես ռեսուրս-կենտրոններ՝ մատուցելով խորհրդատվական, կրթական, տեղեկատվական և տեխնիկական աջակցության ծառայություններ: Այդպիսի գործառույթ կունենան նաև մասնաճյուղի կողմից ստեղծվելիք համայնքային երիտասարդական աջակցության կենտրոնները:

Ռեսուրս-կենտրոնների կողմից մատուցվող հիմնական ծառայությունները՝

- իրավաբանական անձանց գրանցման փաթեթի կազմում
- իրավական, կազմակերպական, կառավարման և ծրագրային խորհրդատվություն,
- կազմակերպությունների ներքին և արտաքին գնահատման իրականացում,
- կազմակերպությունների ուսումնառական դիտարկում,
- իրավական և ֆազաբացիական հասարակության գրագրան-ընթերցարանի գործունեություն,
- դրամաբեմերի, ծրագրային հայտերի մրցույթների, ուսումնառությունների, կրթաթոշակների վերաբերյալ իրազեկում, տեղեկության տարածում,
- ֆազաբացիական հասարակության կառույցների տեղեկատվական բանկի ստեղծում և տրամադրում,
- ներկայակերպական ուսուցումների անցկացում՝ նախատեսված աշխատակազմի, կամավորների, շահառուների համար,
- ուսումնագործնական պրակտիկաների իրականացում,
- ֆասիլիտացիա և մոդերացիա,
- գաղափարների գեներացման գործնական աշխատանքների անցկացում,
- կազմակերպության հանրային հարաբերությունների կառուցման խորհրդատվություն,
- հանդիպումների, ֆեմալիտիների համար տարածքի տրամադրում,
- համակարգչային և այլ բնույթի տեխնիկայի տրամադրում,
- այլ:

Սախարովի կենտրոնի գործունեության արդյունավետության բարձրացման համար կիրառել հետևյալ մոտեցումները.

- ավելացնել ենթադրամաբեմերի ծավալը, կիրառել երկու տեսակի ենթադրամաբեմեր տրամադրելու պրակտիկա՝ ՔՀԿ-ի կարողությունների հզորացման, հանրային վերահսկողության և հետազոտական-վերլուծական ուղղվածություններով,
- բարձրացնել անձնակազմի կարողությունները ինֆորմացիոն, կազմակերպչական զարգացման և ճկունության առումով իրավատերերի փոփոխվող կարիքները կամ սոցիալական-ֆազաբացիական նոր իրավիճակները ավելի լավ ընկալելու համար,

- բարելավել տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ենթակառուցվածքը, էլեկտրոնային փոստի անվտանգությունը և մասնանյութերի միջև առցանց հաղորդակցությունը,
- բարելավել լրատվամիջոցների հետ աշխատանքը և հասարակայնության հետ կապերը,
- կազմակերպության գործունեության մեջ ներգրավել ավելի շատ երիտասարդների՝ որպես մարզկային ռեսուրսների զարգացման, մենթորության և կամավորության զարգացման խթանների,
- ձևավորել գյուղական համայնքներում ակտիվ երիտասարդների աջակցության կենտրոններ:

Ենթադրություններ և ռիսկեր

Ենթադրություններ

- Երկրում առկա է բարենպաստ միջավայր ֆազաբացիական հասարկության զարգացման համար:
- Իրավունքի գերակայության հետ կապված առկա է շարունակական բարելավում:
- Դատարանները գործում են անկախ և կա արդարադատության մատչելիություն:
- Սախարովի կենտրոնն ունի բավականաչափ միջոցներ:

Ռիսկեր

- Սահմանային լարված վիճակ, պատերազմական ակտիվ գործողությունների վերսկսման վտանգ:
- ՔՀԿ-ների գործունեության նկատմամբ իշխանական ճնշումներ:
- Խոսքի ազատության, հավաքների սահմանափակում:
- Իրավապահ կառույցների կողմից ճնշումների գործադրում:
- Ֆորս-մաժոր իրավիճակներ, բնական և տեխնաժին աղետներ:
- Դոնորների ներդրումների կրճատում:
- Քաղաքացիական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակում,
- Փոփոխություններ աշխատակազմում և ղեկավար օղակներում:

Սույն ռազմավարական ծրագրի պարտադիր հավելվածներն են՝

1. ՀՎՈՒՄԿ-ի հայեցակարգային դրույթները,
2. Քաղաքացիական հասարակության դպրոցի ուսումնական պլաններն ու մոդուլները,
3. Ենթադրամաշնորհների արամադրման կարգը,
4. Մշտադիտարկման և շահերի պաշտպանության գերական ուղորտները: